

СОВЕТБЕК БАЙГАЗИЕВДИН ПУБЛИЦИСТИК ЧЕБЕРЧИЛИГИ ЖАНА ИЗДЕНИҮҮ СТРАТЕГИЯСЫ

ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИЕ СПОСОБНОСТИ И ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ СТРАТЕГИЯ СОВЕТБЕКА БАЙГАЗИЕВА

SOVETBEK BAIGAZIEV'S PUBLICISTIC SKILLS AND RESEARCH STRATEGY

Аннотация: Окумуштуу Советбек Байгазиевдин публицисттик чеберчилиги, көркөм тили жана издениүү стратегиясы жөнүндө. Советбек Байгазиевдин чыгармачылык өмүр-жолундагы улуттун руханий казынасына кошкон салымы, издениүүчүлүк кудурет-күчү жана кыргыз публицистикасына салганы чыйыры, стилдик өзгөчөлүгү талдоого алынат.

Ачкыч сөздөр: Публицистика, өзгөчөлүк, маселе, макала, эмгек, чеберчилик, эркиндик, улут, маселе, актуалдуу.

Аннотация: О публицистическом (журналистском) мастерстве, литературном языке и исследовательской стратегии учёного Советбека Байгазиева. Будет проанализирован вклад Советбека Байгазиева в духовные сокровища нации в его творческой жизни, его поисковая способность и его вклад в кыргызскую публицистику (журналистику), его стилистические особенности.

Ключевые слова: Публицистика, особенность, проблема, статья, труд, мастерство, свобода, нация, вопрос, актуально.

Annotation: The article about the journalistic skill, literary language and research strategy of the scientist Sovetbek Baigaziev. This article will analyze the contribution of Sovetbek Baigaziev to the spiritual treasures of the nation in his creative life, his search ability, stylistic features and contribution to Kyrgyz journalism.

Keywords: Journalism, feature, problem, article, work, skill, freedom, nation, question, relevant (up-to-date).

Советбек Байгазиев кыргыз коомчулугунда, айрыкча эгемендүүлүк жылдарындагы чыгаан публицист катары өзүнүн өзгөчө стили, өзгөчө тили жана изилдөө стратегиясынын өзгөчөлүгү менен кыргыз публицистикасына зор салым кошуп келе жатат.

Кыргыз публицисттеринин ичинен ал өзүнүн ар тараптуу изилдөөгө коркпой баш багып, бир маселени, көйгөйдү чечүүдө социалдык да, философиялык да, педагогикалык да, филологиялык да илимдердин айкалышкан, ширелишкен жеринде жол табууга аракет кыла билгендиги менен айырмаланат.

Публицист биринчи кезекте өзүнүн үнү, үлкөн добушу жекиликтүү болушу үчүн сөзсүз түрдө окурманды өзүнө тарта билүү чеберчилиги, таланты, сыры болушу керек. Советбек Байгазиевдин публицистикалык эмгектерине мүнөздүү өзгөчө стили бар.

“Кыргыз адабиятында жана публицистикасында мыкты публицисттер бар. Бирок, ошолордун катарында публицист Советбек Байгазиев аттын кашкасындай өзүнчө бөлүнүп турат” – деп журналист, коомдук ишмер Кубат Чекиров таасын белгилеп, оюн мындайча улаган - Чынында эле, анын Кыргыз рухунун, Манас рухунун маселелерин, кыргыз коомунун социалдык-маданий проблемаларын, педагогика, билим берүү, жаштар, эне тил, адабиятыбыздын маселелерин глобалдашуу процессинин кырдаалындагы ата журттун көйгөйлөрүн көтөргөн курч, проблемалуу публицистикалык эмгектери кыргыз публицистикасындагы сапаттык кубулуш катары белгиленүүгө арзыйт”. [2.5-6]

Ал эми белгилүү публицист Станбек Усупов Советбек Байгазиевди философ-публицист Асанбек Табалдиевден кийинки ири публицист катары бааласа, КРнын Эл мугалими Бектур Исаков: “С.Байгазиев – журтубуздагы бышып-жетилген көйгөйлөрдү калк астында төгөрөгүн төп кылып, кылымдын кыйырына, урпактын учуна жеткире айткан добулбасчы публицист, көйкашка атуул”[3] – деп атаган.

Жогорудагы окумуштуунун замандаштарынын чыныгы публицист катары толук баа бергендерине жана дагы бир катар өзгөчө публицистикалык эмгектеринин мазмунуна таянып Советбек Байгазиевдин публицистикалык ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүү сырларын бул макалада ачууга аракет кылабыз.

Советбек Байгазиев өрнөктүү өмүр жолунда 500дөн ашык публицистикалык макалаларды, 70тен ашык адабият, педагогика, “Манас” тармагына жана публицистикага арналган китептердин автору. Ал бул бийиктикке, мындай улуу кырманга ал кантип жетти? Анын иштөө чеберчилиги кандай?

Биринчиден, козголуп жаткан маселенин коомдо актуалдуу экендигин аныктап алат.

Экинчиден, ал айтып жаткан оюнун, козгоп жаткан маселесинин ичинде бир канча маселелер бар экендигин аныктап, аларды өз-өзүнчө подтемаларга бөлүп жазгандыгы окурманга бир бүтүн ойду толук түшүнүүгө шарт түзөт.

Үчүнчүдөн, анын жарыялаган макалалары гезит беттеринде бир поласадан кем эмес, кээде эки поласада өтө көлөмдүү болуп чыгат. Жарык көргөн эмгектери да 400-500 беттен кем эмес китептер болгону менен, анын тез окумалдуулугу таңкалдырат. Анткени, публицист жөнөкөй тил менен, кыска-кыска сүйлөмдөрдү көп пайдаланууга аракет кылат.

Төртүнчүдөн, Советбек Байгазиевдин эмгектери окуп жатканда окурманга мизилдетип, кырын чыгарып, тыкан, түз жыйылган жүктөй иреттүүлүктү, кулпунун так көзүнө эч кыйынчылыксыз түшкөн ачкычтай чечкиндүүлүктү, ынанымдуулукту, шаркыратманын жээгинде апкаарып тургандай күрпүлдөгөн демди, буркан-шаркан түшүп кайнаган күчтү, келечекти, эртеңки күндү ойлонууга, жашоого болгон кызыктуу көңүлдү, илимдүүлүктү, мекенчилдикти, толеранттуулукту, гумандуулукту тартуулап турат. Окурмандын аң-сезимине ирээти менен улам бир маалыматты тамчыдай таамызып отуруп жүрөгүнө сиңирип, көкүрөгүн көл кылып жиберүү кудурети бар.

Бешинчиден, ал сөзсүз түрдө башка эмгектердеги маалыматтарды мисал катарында, өзүнүн айтып жаткан оюн бекемдөө үчүн өтө билгичтик менен кенен колдонот. Бул жерде анын чыныгы окумуштуу экендиги анык көрүнүп турат. Ал бир гана Кыргызстандын алкагындагы эмгектер менен, же болбосо бир эле адабиятка тийиштүү материалдар менен чектелбейт. Ал мисалы келтирген адабияттар илимдин бардык тармактарынан болушу толук мүмкүн.

Алтынчыдан, ал издөөгө алган объектисин чала-чарпыт, бирин-экин маалыматтардын гана негизинде талдай салып, элге тартуулоого ашыкпайт. Ал козгогон маселесинин тээ түпкүрүнөн бери, бир да жерин кыйшык калтырбай, ар бир бурчун бүктөп, ар бир ашык жерин бүйрүп, тыкыйтып, ары тоголотсо да, бери тоголотсо да улам бир кыры маанилүү болуп чыга бере тургандай идеалдуу кылып ишти колдон чыгаруу анын адаты. Ишмердүүлүк чеберчилиги.

Маселен бир эле көрүнүшүн мисал тарталычы. “Эр Кошой – калк кызыкчылыгын кайтарган даанышман, акыл-эстин, улутмандыктын жана мекенчилдиктин бийик өрнөгү” аттуу бөлүмдө Кошой менен Жолойдун күрөшүнүн уникалдуулугун өтө бир укмуш таасирленүү менен талдап жатып, ал бир гана манасчынын вариантындагы текстке токтолбостон, Саякбай Каралаевдин, Шаабай Азизовдун, Сагынбай Орозбаковдун вариантындагы тексттерди, Чокан Валихановдун жазып алган вариантындагы текстти да мисалга келтирет. [1. 329-332-б.] Ал мисалга келтирүү менен алардын тексттерине адабий көркөм каржаттардын да колдонулуш ыкмасын өзгөчө талдап көрсөтөт. Бул менен биз эмнени айтмакчыбыз, публицист бир эле теманын адабий көркөмдүүлүгү, коомдук актуалдуулугу, учурдагы социалдык жана саясий маанисин дагы бир жазылган эмгекте эле ачып берип жатат.

Көркөм публицистиканын талаптарынын жогорку көрсөткүчтөрү да дал ушуну талап кылат. Советбек Байгазиевдин публицисттик чеберчилиги дагы мына ошол жогорку көрсөткүчтөгү талапка жооп берерлик деңгээлде десек болот.

Советбек Байгазиевдин жогорудагы публицистиканын талаптарына ылайык жогорку деңгээлде жазуу үчүн ал алгач өзүнүн рухий саламаттыгына өтө сак, аяр, жоопкерчиликтүү мамиле жасай билет.

Ал ушунча көп маалыматты башы батырып жүргөнү менен акылы тунук. Анын макала жазууга отурганда буйдалып бир дагы китепти карабай, бир дагы маалыматка көз каранды болбой, башында бышырып, чуктап, тактап жүргөн ойлору өзүнөн-өзү калем сабынан кереметтүү бир сайма сайгандай адеми болуп түшөт. Кээде төгүлгөн жамгырдай токтолбой, бирде жай турмуштун жакшы учурундай дымып, бирде буркан-шаркан түшүп, ал бир бүткөн омоктуу ойду жазып бүткөнчө түрлүү турмуш кечирет.

Ал эч качан өзүнүн колу-жону бош болуп турса да, өмүрүндө бир дагы ирет оюн бош койбой, изденүүгө чеге билген адатты өзүнө көндүм кылып алган. Анын бир дагы күнү калемди колго алып күжүрмөн ойлору менен алпурушпай өтпөсө керек. Ал шартка байланыштуу кээ бир күндөрү жазбай калса дагы, сөзсүз түрдө ошол жазыла турган макала жөнүндө маалымат чогултуп, аны оюнда бышыруу менен алек болот. Ал өмүрүндө жалгыз билгени да, көргөнү да изденүү, изденүү жана изденүү болуп келе жатат.

Публицистикадагы көркөм тили

Советбек Байгазиевдин көркөм публицистикалык эмгектериндеги көркөм тили өзүнчө тил илиминде изилдөөгө татыктуу кубулуш.

Советбек Байгазиевдин окурманды бийик ойлорго, терең мааниге чулгаган тили – бул кудайдын амири менен анын талант-шыгына кошуп ыроолонуп берилген кудурет күч. Анын бал татыган, ширин, макал-лакап аралашып, дайрадай агылып, жамгырдай төгүлүп турган орошон ойлорунан атылып, окурманга бирде ок болуп тие турган, бирде чок болуп өрттөй турган, бирде анардай ширелүү, бирде калемпирдей курч татыган тили эч бирөөнү туурай алгыс, жана талант өзү түшүнүүгө болбогон укмуштуу кубулуш.

Советбек Байгазиевдин чеберчилигинин сыры өзү сүрөттөп жаткан окуяны окурманга адабияттын көркөм тилдүү каражаттары менен, өзгөчө салыштыруулары айтайын деген оюн жеткиликтүү түшүндүрө алгандыгында. Ал адам ачык түшүнүүгө мүмкүн болбогон нерсени дагы туюнтууга жол таба билгендигинде. Маселен, ошол эле Жолой менен Кошойдун күрөшүп жаткан учурунда Жолойдун шымы улам айрылып, анын кыжырын кайнатып, ал эми Жолойдун болсо карып калгандагы жаш балбанга каршы чыккандагы психологиялык чымыркануусун талдаар алдында ал мындай бир ачык түшүнүүгө болбогон нерсени туюнтууда минтип айтат: “Ырас, биз күрөштүн окуясынын сырткы реалдуулугун, тышкы картинасын дааналап көрдүк. Бирок, көзгө көрүнбөй, муздун алдында агып жаткан суунун булдурун угуп тургандай, күрөштүн субъектилеринин ичинде өтүп жаткан психологиялык реалдуулукту да кошо баамдоого тийишпис”[1.335] - деп, ички туюмду, ички психологияны, ички себептерди да эске алууну ал “муздун алдында суунун булдурун угуп тургандай” деген салыштыруу менен таасын, түшүнүктүү берип жатат. Публицисттин мына дал ушундай эл көрүүгө мүмкүн болбогон, эл таанууга кыйын болгон, окурман билип бирок аңдабаган нерсени ал өзүнүн турмуштук тажрыйбасына таянып, өзүнүн тыкан, эпчил, бүйрөлүк мүнөзүнө ылайык таап алып, көп ачылыштарды жасаганга жетишет.

Советбек Байгазиевдин публицисттик чеберчилигинин эң жогорку сапаты - жазып жаткан материалындагы маалыматты ар тараптуу бере билгендигинде.

Публицистикалык макалаларды жазуу стратегиясындагы системалуулук

Советбек Байгазиевдин публицистикалык макалаларында атайын бир системага, атайын бир автордун өзүнө таандык стили бар экендигин анын гезит беттеринде байма-бай жарыяланган макалалардан окурман оңой эле байкоого болот.

Алгач автор макала козголо турган маселени түз-түз айтпастан, ошол маселеге үндөш кайсы бир тарыхый окуяны болобу, тарыхый булак болобу ыгын келтире, окурмандын алдына жая салып, анан ошого окшош учурда кандай көйгөй, кандай маселе күн тартибинде тургандыгын ачык, так, кыска факт менен далилдерин келтирип, чындыктын көзү менен, атуулдук позициянын жолунда окурманды да ойго сала турган, аны ойгото турган маселе экендигине басым жасап, маселени кабыргасынан коет. Анан ошол маселени чечүү иши макаланын негизги максаты экендиги окурманга түшүнүктүү болгон соң, алгач ал көтөрүлгөн маселенин келип чыгыш себептерин издейт. Бул маселенин келип чыгышына эмне себеп болгондугун аныктоо публицист үчүн ошол маселени чечүүнүн жарым чечилиши экендигин ал жакшы түшүнөт. Андан соң ал бул маселени чечүүнүн жолдорун издөө этабына өтөт. Анда ал жол издөөдө өзүнүн ошол мезгилге чейин акыл-эсинде, көкүрөгүндө асыл ташка айланып жыйылып келген акыл казынасына таянып, тажрыйбасына таянып ар тараптуу издөө салат. Ойлонот. Көп учурда ал маселе коңшу өлкөлөрдө кандай чечилгендигине сереп салуу анын негизги издөө стратегиясы. Коңшу өлкөлөр ошол маселени чечүүдө кандай чара колдонушкандыгын ишенимдүү маалымат булактарына таянып, урунттуу, чечүүчү ойлордон цитата келтирип, ал чараларды биз колдонууга улуттук менталитет туура келеби, биздин өлкөдө андай чечимдерди ишке ашырууга болобу деген сыяктуу толгонууларды суроо иретиндеги ойлор менен окурманды да кошо ойлонот. Андан соң ал маселени илгерки мезгилде биздин ата-бабалардын философиясы аркылуу чечүүгө болобу? Же болбосо кылым карыткан карт тарыхтын кайсы бир мезгилдеринде ал маселе кандай чечилгендиги туурасында да издөө салып көрөт. Бир канча суроо белгилүү ойлорунун орошон талдоолорунан соң маселени чечүүгө белсенет. Маселени чечүүгө

коомчулукка анан мурда анализдеп, талдап келип, бир сөлөкөтү көрүнгөн, баш-аягы түшүнүктүү болуп калган нерсеге басым жасап, өзү туура көргөн, өзү келечекте туура жол таап берет деп ишенген ойлорун анан акырында коомчулуктун талкуусуна кое билет.

Кыскасын айтканда публицисттин макала жазуу механизминин схемасын болжолдуу түрдө төмөндөгүдөй белгилесек болот:

1. Көтөрүлө турган маселеге үндөш окшош окуяларды тарых барактарынан, дагы башка окуялардан чагылдыруу;
2. Көтөрүлгөн маселенин өзүн туюндуруу;
3. Көйгөйлүү маселенин олуттуу экендигин фактыларды келтирүү менен далилдөө;
4. Көтөрүлгөн көйгөй туурасында көпчүлүктүн пикирлерине кайрылуу;
5. Анализ жүргүзүү;
6. Маселе дүйнөлүк практикада, ааламда же тарыхта кандай чечилгендигин аныктоо;
7. Окурманды көйгөй туурасында ойлонууга чакыруу;
8. Көйгөйдү чечүүнүн жолдорун сунуштоо;
9. Жыйынтык чыгаруу.

Анык максат, ыйык миссия

Советбек Байгазиев башка публицисттерден ар тараптуу илимдердин суусунан татып калган инсан катары ал бир канча жогору интеллигенттүү мүнөзү менен айырмаланып турат. Кандай маселени козгобосун, кандай күйүп жаткан маселе болбосун ачуу тилин агытып, наалып, кимдир бирөөлөрдүн жеке абийирине акаарат келтирип же болбосо атайын асылып кычыктануу, жумурткадан кыр издөө сыяктуу мамилелер ага жат көрүнүш. Ал кандай талаш маселелер болбосун эч кандай чыр-чатаксыз, эч кандай диний көз карашсыз, эч кандай саясаты жок эле бир гана чындыкты беттеген илимдин жана рухий дөөлөттөрдүн негизинде чечүүгө, тынчтык жолу менен, биримдикте, ынтымакты туу тутуу менен, ар-намыстуулуктун күжүрмөн күчү менен чечүүгө аракет кылып, улуттун рухий багытын бет алып эч талыбас, жолунан кайтпас өжөрлүгү менен гана өз жолунда келе жатат.

Ал ошондуктан башаламан коомдогу бөлүнүү-жарылуу, интрига, каралоо, жаатташып урушуу сыяктуу көп окуялардан өзүн оолак тутуп, бир гана ошол калемин эш тутуп, омоктуу оюн дос тутуп, өзү менен өзү күрөшүп келет.

Советбек Байгазиевдин бейнесине тээ бийикке чыгып алып, алыстан көз сала турган болсок, ал күжүлдөгөн турмушту, ызылдаган коомду, ыйлаган журтту, бузулган экологияны, эртеңки келечексиз, максатсыз ташталган кадамдардын баарын жүрөгүнөн өткөрүп, ичинен кан өтүп, ичинен сызып, көз жашын жашырып, кандай айла кылсам деп жол издеп тээ кырга чыгып алып, элден оолактап, өзүнчө бирде Асан Кайгыча кейисе, бирде Калыгул олуяча, оюн токтотуп, алыска көз таштап ойлонуп, Бакайдын барктуу кадырын ыйык тутуп, Кошойдой күч сурап жалгыз отургансыйт.

Ал мына ушул кереметти эш тутуп жашайт. Ушул укмуштуу учурун ал миң-миң ааламды астына таштаса да алмашпайт. Анткени анын бу дүйнөгө келгендеги миссиясы ушул. Ал андан ашкан укмуштуу деле тилебейт. Тагдырына нааразыланбайт. Ал анткени, өзүнүн жолун, аткара турган ишин, дүйнөгө келген максатын ачыктап, түшүнүп алган бактылуу адам. Эгерде Советбек Байгазиев улутка кылган кызматын демейки катардагы адамдай, мамлекеттик кызматтагы адамдардын кызматы катары гана кабылдап жашаганда ал мынчалык эмгектерди жаратпас эле. Улуттун руханий кампасы мынчалык додо-додо эгинге

толбос эле. Ал маңдай терди сүйгөн, күжүрмөн эмгекти сүйгөн өзүнүн эрки менен, өзүнүн улутка болгон чексиз сүйүүсү менен ушул даражага жетип отурат.

Советбек Байгазиевдин фактылар, документтер, цифралар жайнаган публицистикалык эмгектеринин окумалдуулугун дагы бир түпкү себеби, ал өзүнүн тээ жүрөгүндө алгач учкуну пайда болуп, анан ал ой уламдан-улам күчөп өрт алып отуруп, таланттын жанын жай алдырбай түнү уктаса түшүндө, күндүзү бошобосо оюнан чыкпай жашап анан, анан барып, бышып жетилип, өзүнөн-өзү кагаз бетине тамгалар шурудай тизилип түшкөнү менен, бүтүндөй журттун эртең көкүрөгүндө жалындай турган гана омоктуу ойлор болгону үчүн окумалдуу, жеткиликтүү, актуалдуу, жүйөлүү, колдоого аларлык.

Публицисттин чагылгандай тездик менен, токтолбостон төгүлүп-чачылып, тер түшүп жазып жибере турганынын сыры – улутту чексиз сүйүүсүндө. Ал токтолбой, тынып калбай, туруп калбай өжөрлөнө эмгек кыла бергенин сыры – ал бара турган жеринин аныктыгында, койгон максатынын бийиктигинде. Аны бүгүнкү чалкеш коомду, руханий деградациянын оңдоого болгон ар намысы, ызасы уктатпайт. Токтотпойт. Ал ар бир жазып жаткан материалдын даамын сезип, демин туюп, ал оюнунун эртеңки жашоосунун тагдырына жан кейитип, колун жоорутат. Ушаланат. Издейт.

Жыйынтыктап айтканда, Советбек Байгазиевдин дүйнөтаанымындагы өзгөчөлүгү – асмандагы жылдыздарды телескоп менен көрө билген астрономдой анын көрүп турган ааламы жылдыздардай жаркырак жана чексиз. Жамгырдан кийин ааламды кооздоп батыш менен чыгышты, түндүк менен түштүктү бириктирип тургандай укмуш жаркыган күнжелелей кооз, адеми жана ар түрдүү. Ал мындай кубулушка өжөр эмгеги менен, олуттуу мүнөзү менен, күжүрмөн күндөрү менен жеткен. Аны ал өз колу менен өзү жасаган.

Ошондуктан ал кандай маселе болбосун, кандай тема болбосун ажарына чыгара адамдарга тартуулай ала турган кудурет күчкө ээ, мыкты публицист болгондуктан, Советбек Байгазиевдин публицисттик чыгармачылыгындагы өзгөчөлүктү изилдөөгө алуу - келечекте бир канча публицисттердин өсүп чыгуусуна өбөлгө боло турган зор кубулуш.

Колдонулуучу адабияттар:

1. Байгазиев С. Улуу “Манас” эпопеясы дүйнөлүк көркөм маданияттын өчпөс жылдызы. – Б.: 2016-ж. 329-332-беттер.
2. Байгазиев С. Манас жана Ч.Айтматов. 1 китеп. Публицистикалык чыгармаларынын 6-томдугу. –Б.: 2020-ж. 5-бет.
3. Окумуштуу, аалым, публицист – Советбек Байгазиев //Кыргыз руху. 2006-ж. 28-ноябрь.

Рецензент: филол.и.к., доцент Жаныбаева М.